

УДК 378.1.046.4(477.83/86)

КУРСИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЛЬВОВІ (1904) ЯК ПЕРША СПРОБА ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРИВАТНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ГАЛИЧИНІ

Дмитро Герцюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

Розкрито суть громадсько-освітніх ініціатив української спільноти Галичини у діяльності організації національної вищої освіти. Акцентовано увагу на актуальності ідеї українського університету у національному середовищі краю наприкінці XIX – початку XX ст., зусиллях української інтелігенції домогтися на державному рівні відкриття українського вищого навчального закладу, пошуку альтернативних шляхів здобуття українською молоддю вищої освіти.

З'ясовано, що однією із форм реалізації ідеї українського приватного університету на початку XX ст. стала організація літніх наукових курсів. Проаналізовано генезу, хід проведення та значення наукових курсів, проведених у Львові 1904 року з ініціативи громадського об'єднання – “Товариства прихильників української літератури, науки і штуки” під керівництвом вченого-історика М. Грушевського.

Доведено, що програма курсів охоплювала широкий спектр українознавчих курсів із проблем української історії, української літератури, етнографії, суспільно-політичної проблематики тощо. Зроблено висновок про важливе значення курсів як першої спроби створення українського приватного університету і Галичини.

Ключові слова: вища освіта, український університет, громадсько-освітня ініціатива, наукові курси, українознавство, Галичина.

Наприкінці XIX – початку XX ст. в українському національному середовищі Галичини прослідковується тенденція до розширення спектра суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-просвітницьких ініціатив, спрямованих на активізацію всіх сторін життя галицьких українців. Сформована широка мережа громадських товариств і організацій засвідчила про високі потенції української спільноти власними силами розв'язувати актуальні завдання, в умовах бездержавності вирішувати нагальні проблеми суспільно-політичного, економічно-господарського, культурно-освітнього характеру.

Попри досягнуті успіхи національного розвитку, актуальним завданням для українства Галичини залишалося питання вищої освіти, відкриття власного українського університету. Ця проблема набула широкого

громадсько-політичного розголосу, вона зайняло чільне місце у програмах і резолюціях різних політичних партій, її гостро порушували українські репрезентанти на трибунах галицького сейму і віденського парламенту. Апогеєм університетська справа досягла на початку ХХ ст., коли на арену політичної боротьби за український університет у Львові вийшла академічна молодь. Своєю безкомпромісною активною позицією через організацію віч, демонстрацій і аж до такої виняткової форми протесту в історії європейської вищої школи як масового виходу студентів із навчального закладу (сецесії) студентство суттєво активізувало громадську думку, солідаризувало суспільство, надало університетській справі широкого міжнародного резонансу.

Як засвідчило подальше розгортання подій, ставало очевидним, що австрійський уряд ще не швидко зважиться ініціювати відкриття українського університету, перевівши це питання в площину обіцянок і віддаленої перспективи. У прогресивних колах української інтелігенції проговорювалися шляхи виходу із цієї ситуації, напрацьовувалися різні шляхи уможливлення здобуття українською молоддю вищої освіти. Одним із таких варіантів, враховуючи складність суспільно-політичного контексту даного питання, стала ідея заснування українського відкритого приватного університету. Починаючи з 1902 р., ця пропозиція всебічно дискутувалася в широких колах українського громадянства. З'явився суспільний клич "Університет через підписку". Передбачалося, що через організовану підписку силами українського громадянства формуватиметься спеціальний добровільний національний податок, який і становитиме бюджет майбутнього приватного українського університету. Задум був очевидний: через реалізацію цієї ідеї засвідчити рішучість і наполегливість українців у вирішенні цього питання і кінцево змусити центральну владу у Відні надати приватному університету статусу державного [6].

Втілювати цей план взялося Наукове товариство імені Шевченка у Львові (НТШ). Один з фундаторів першої модерної української політичної організації (Русько-української радикальної партії) Михайло Павлик на засіданні філологічної секції НТШ 20 березня 1902 р. подав проект організаційних засад і статуту університету, зазначивши, що заснування такої установи саме на базі НТШ дало б змогу піднести освітній рівень українців та авторитет самого товариства [7, с. 42]. Однак, попри свою привабливість, справа відкритого вільного університету так і не була реалізованою. Цьому зашкодили і відсутність широкої підтримки з боку верхівки тодішнього українського політикуму, науково-педагогічної еліти, і певний скептицизм галицького соціуму щодо реальності цього задуму.

Проблематика заснування українського університету у Галичині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. знайшла своє відображення у працях

науковців В. Качмара, І. Курляк, Б. Ступарика, О. Сухого та ін. Тим не менше, у сучасній науковій літературі недостатньо, на наш погляд, розкриті вартісні в історико-педагогічному аспекті окремі організаційно-наукові заходи прогресивного українського загалу, наявні в контексті напрацювання ідеї українського університету.

Стаavimo за мету статті проаналізувати генезу, хід проведення та значення наукових курсів, проведених у Львові 1904 року як першої спроби створення українського приватного університету.

Власне справа організації курсів вищої освіти розглядалася як така, що мали підготувати ґрунт для майбутніх університетських студій, розбудити у молоді потяг до наукових знань. Їх проведення ініціювала президія громадського об'єднання – “Товариство прихильників української літератури, науки і штуки”, до якої входили Михайло Грушевський, його дружина – Марія Грушевська, а також Іван Франко і Володимир Гнатюк. Програмною засадою діяльності товариства ставилося за мету сприяти розвитку української культури і науки, підтримувати інтелігенцію з усіх українських земель [4].

“Успіх цих курсів може бути фактом дуже знаменним для нашого культурного життя, як доказ зрілості справи національної вищої школи, не кажучи вже, що успіх сеї першої проби буде певно тільки початком організації дальших і ширших курсів того роду”, – так анонсувала цю непересічну освітньо-наукову подію газета “Діло” [8].

Курси розпочали роботу 23 червня 1904 р. у Львові у великій концертній залі готелю «Бельвю». Вступну промову при їх відкритті виголосив голова “Товариства прихильників української літератури, науки і штуки”, професор Львівського університету, відомий вже на той час історик М. Грушевський, який змалював традицію вищої школи на Україні, починаючи з часів Київської Русі, її втілення в освітніх центрах Острога і Києва наприкінці ХУІ – початку ХУІІ ст., наново піднесеної у Гадяцькому трактаті 1658 р., петиціях 1764-1767 рр. Окремо торкнувся доповідач і ситуації щодо справи українського університету в Галичині, зазначивши, незважаючи на спротив офіційних чинників, “величезний поступ у цій ідеї”. “Живе заінтересування сею справою широких кругів нашої суспільності, – твердив М. Грушевський, – являється дуже цінним показником культурного поступу її й дозрілості сеї самої справи вищої національної освіти” [2, с. 6]. “Без національної вищої освіти, – наголошував далі М. Грушевський, – створення національної науки, штуки [мистецтва – Д.Г.] на національній основі неможливе почуття культурної вартості своєї національності, почуття національної гідності” [2, с. 5].

Організатори цього освітньо-наукового заходу ставили за мету “дати ряд курсів із наук, незаступлених у програмах вищих шкіл, але дуже важних

із нашого національного становища, допомогти приготуванню наукових курсів у тих галузях українознавства, в яких таких курсів іще нема і вкінці – дати поле новим науковим силам для приготування їх до академічної діяльності” [5]. Запропонована програма наукових курсів передбачала ознайомлення слухачів із широким спектром проблем українознавства – питань української історії, розвитку і становлення української словесності, суспільно-політичного і культурно-освітнього поступу української нації, найновіших досягнень у галузі археології, етнографії тощо.

Курси мали всеукраїнський характер, серед 135 його учасників було декілька десятків молоді із Наддніпрянської України. Фінансову підтримку проведенню курсів надав відомий український меценат Є. Чикаленко, який проживав на той час у Києві [4].

До проведення наукових викладів, які тривали цілий місяць (з 23 червня по 22 липня 1904 р.), були запрошені відомі українські вчені й громадсько-освітні діячі. Зокрема, М. Грушевський прочитав 9-годинний курс “Огляд історії України-Руси”, де ознайомив слухачів із початками східного слов’янства, піднесенням і занепадом Київської держави, суспільно-економічними відносинами на території України у XIII-XV ст., зародженням українського національного відродження у XVI ст. Професор Львівського університету С. Томашівський прочитав курс “З історії українсько-польських відносин”, зробивши головний акцент на розвиток української національно-політичної ідеології. Цикл лекцій на тему “Культурний рух в Галичині від виступу М. Шашкевича до 1860 р.” провів професор К. Студинський. Практичне значення для слухачів із Великої України мав курс І. Брика під назвою “Вибрані заняття українсько-руської граматики” [5].

Велике враження на учасників курсів викликали лекційні виклади І.Франка, присвячені українському літературному процесу від найдавніших часів до кінця XIX ст. У цьому зв’язку звернемося до спогадів відомого українського історика Дмитра Дорошенка, на той час одного із слухачів цих курсів, який у своїй автобіографічній праці “Мої спомини про давнє минуле. 1901-1914”, опублікованої у Вінніпезі у 1949 році, так описує зустрічі із Іваном Франком: “Вподобали ми всі Франка. Він викладав спокійним рівним голосом, без зовнішніх ефектів, і хоч викладав старе українське письменство, виклади були такі цікаві, такі глибокі змістом, що ми слухали з найбільшою увагою, не пропускаючи ні одної лекції великого ученого” [3, с. 57].

Власне урядження цих курсів можна розглядати певною мірою виразом протесту проти ігнорування австро-угорськими властями спроб українців Галичини відкрити власну вищу освітньо-наукову інституцію. М. Грушевський був переконаний в успіхові розпочатої справи, але тим не менше вважав за необхідне всіляко готуватися до її реалізації. “Нім

обставини, – уточнював він, – візьмуть прихильніший для нас оборот і зроблять можливим заснування публічних українських вищих шкіл, ми можемо і мусимо старатися використати кожду нагоду для того, аби зробити крок наперед в осягненні їх” [2, с. 6]. На думку керівника цих курсів, слід прагнути “... аби ся перша спроба, зроблена нашим Товариством, випала так, аби могла заохотити до дальшої організації подібних курсів іще в ширших розмірах” [2, с. 6]

Це побажання знайшло своє втілення у найближчому часі. Група львівських науковців і громадських діячів у другій половині 1906 р. поставила за мету створити окреме статутне товариство для проведення систематичної і цілеспрямованої лекційної роботи з метою поширення і популяризації серед українського населення наукових знань з різних ділянок природознавства і суспільного життя – економіки, політики, культури, мистецтва. Був напрацьований статут товариства, який у вересні 1906 р. (після реєстрації Галицьким намісництвом) набув чинності. Товариство отримало офіційну назву “Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили у Львові”. Упродовж наступних понад 30 років ця громадська інституція гідно посіла свою нішу в процесах українського національного відродження у Галичині [1].

Таким чином, можна стверджувати, що організовані влітку 1904 р. у Львові зусиллями української інтелігенції всеукраїнські наукові курси стали потужним імпульсом для розгортання руху за поширення наукових знань серед молоді і дорослого населення краю, вагомим внеском у розвиток ідеї українського університету в Галичині.

-
1. *Герцюк Д.* Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили у Львові: історико-педагогічні аспекти діяльності (1908–1939 рр.) / Дмитро Герцюк // PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika. – 2014. – Т. XXIII. – S. 367–377.
 2. *Грушевський М.* [Вступна стаття]. Українсько-наукові курси вакаційні 1904 р., уряджені у Львові Товариством прихильників української літератури, науки і штуки / М. Грушевський – Львів, 1904. – 15 с.
 3. *Дорошенко Д.* Мої спомини про давнє минуле. 1901–1914 / Дмитро Дорошенко. – Вінніпег: Видавнича спілка “Тризуб”, 1949. – 167 с.
 4. Енциклопедія українознавства. – Том 9. – Львів, 2000. – С. 3228.
 5. *І.К.* Українські наукові курси у Львові 1904 р. (Згадка в 25-ліття) // Діло. – 1929. – Ч. 147.
 6. *Камінський А.* Університет через підписку. – Чернівці, 1902. – С. 19.

7. Качмар В. За український університет. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.). / Володимир Качмар. – Львів, 1999.
8. <http://gazeta.ua/articles/history-journal/vikladav-grushevskij-strashenno-nudno/564369>

Стаття: надійшла до редколегії 20.11.2016

доопрацьована 21.03.2017

прийнята до друку 26.04.2017

HIGHER EDUCATION COURSES IN LVIV (1904) AS THE FIRST ATTEMPT TO ORGANIZE UKRAINIAN PRIVATE UNIVERSITY IN GALICIA

Dmytro Hertsyuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA – 79005*

The article is devoted to the issue of public education initiatives of the Galician Ukrainian community in the field of the development of national higher education. The author of the article focuses the attention on the relevance of the idea of Ukrainian University at the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries. He describes the efforts of the Ukrainian intelligentsia to achieve the state permission to establish Ukrainian higher education institution, their search for Ukrainian youth to obtain higher education in alternative educational establishments.

It is argued that one of the forms of Ukrainian private university idea and its implementation in the early twentieth century was the establishment of summer academic courses. The author analyzes the genesis, curricula and significance of the courses which were organized by public Ukrainian association "Society of the Supporters of Ukrainian Literature, Science and Arts" led by the historian M. Hrushevsky in 1904 in Lviv.

The curricula of the summer academic courses covered a wide range of Ukrainian study subjects on the problem of Ukrainian history, Ukrainian literature, ethnography, socio-political issues etc. Thus, the author underlines the significance of the courses as the first attempt to establish Ukrainian private university in Galicia.

Key words: higher education, Ukrainian university, public education initiative, academic courses, Ukrainian study, Galicia.